EENE LIJKVERBRANDING TE SINGARADJA ¹.

ONTLEEND AAN HET HS. VAN

F. C. BRUST,

luit^{nt} t. zee 2° klasse.

Wij zullen trachten eene oppervlakkige beschrijving te geven van eene lijkverbranding, die we te Singaradja bijwoonden. Zij had plaats in de familie van den poenggawa (districtshoofd) van Boecleng.

Reeds meer dan veertien dagen te voren hield men zich onledig met het maken der voorbereidselen tot het groote verbrandingsfeest, dat den 12^{en} September 1902 plaats zou hebben. En geen wonder, want er was heel wat in gereedheid te brengen.

Vooral het optuigen der wadiah's (bamboe-gevaarten, die den

¹ *Noot van de Redactie.* Verschillende beschrijvingen van lijkverbrandingen op Bali en West-Lombok zijn reeds aanwezig. Zie vooral R. Friederich in Verhand. Bat. Gen. XXIII, 1850, p. 3—14 van het 13^e Stuk („Voorloopig Verslag van het eiland Bali"); voorts R. van Eck in Tijdschr. v. N. I., 1879, I, p. 106—124 — of in den generalen overdruk der „Schetsen van het eiland Bali", p. 183—201 —; en „Een lijkverbranding op Lombok" in Eigen Haard van 1897, p. 135—139, met reproducties naar een 5-tal foto's van den off. v. gez. C. J. Neeb. Verg. ook E. Nijland, Schetsen uit Insulinde, Utrecht 1893, p. 361—363, met afbeelding van 2 eenvoudige *wadah's*, voor Soedra's bestemd; alsmede P. L. van Bloemen Waanders in Tijdschr. Bat. Gen. VIII (1859), p. 145—147.

Het zou alzoo overtoollig kunnen schijnen, eene beschrijving af te drukken die zich zelve als „oppervlakkig" aanbiedt. Doch ééne opmerking staat hier, welke van het hoogste gewicht is, en alleen door Friederich duidelijk uitgesproken werd: de lijkkasten, waarin de overblijfselen der dooden ten slotte verbrand werden, bestonden voor elk uit „een uit hout gesneden, wit geschilderd en uitgehold rund" (zie hierachter p. 447). Van Eck had alleen gesproken van „een of meer, in den vorm van troggen, ruw bewerkte kisten (patoelangan)" (l. c. p. 118, of Overdruk p. 195), zonder bepaald van een rund te spreken. Van der Tuuk's Kawi-Balin.-Nederl. Wdb., II, 1899, p. 717, 2° kol. vermeldt inderdaad i. v. „toelang" (d. i. gebeente, been): „**patulangan** of **tulangan**"..., waarin de beenderen ter verbranding gelegd worden; er zijn er in de gedaante van een lembu, singa, enz. maar ook zeer eenvoudige meer gelijkende op een bak". Van der Tuuk noemt

dienst van lijkwagen verrichten) nam vele handen in beslag. Groote, 25 meter hooge stellages van bamboe werden stevig in elkaar gezet en geplaatst op een sterk grondvlak van 5 meter in het vierkant. Van eene soort ongesponnen, gekleurde wol werden op een bamboe-geraamte verschillende fantasie-vogels gemaakt, welke de wadiah's moesten versieren. Veel werk ook maakte men van bloemen, spiegels en houten beelden, welke den lijkwagens een schitterend aanzien zouden verleen.

In het huis van den poenggawa waren groote tafels aangerecht, alwaar gedurende een zestal dagen achtereen honderde menschen uit den omtrek een gastvrij onthaal vonden; daar de woning eene groote uitgestrektheid beslaat, behoefde men voor plaatsgebrek niet te vreezen. Eenige malen had men er ook des avonds de wajang wong (*gamboeh*) van het dorp Tedjakoela doen spelen, die tot groot vermaak van de talrijke gasten eenige schitterende en fantastische tafereelen opvoerde.

Twee dagen voor den vastgestelden datum was alles gereed. Op

dus bepaald een *lemboe* (rond) en een *singa* (leeuw). En Friederich had in 1850 het best van al gezegd: „... de gedaante van een' leeuw (*singha*).... wordt alleen bij het verbranden van regerende vorsten (*tjokorda*) gebruikt; andere voornamen worden in de gedaante van een koebeest, en wel de mannen in de gedaante van een zwarten, de vrouwen in die van een witten *lemboe* verbrand” (l. c. p. 6).

Doch voor het eerst hooren we hier door den heer Brust afdoende, hoe hij zulke *patoelangan's*, of „knekelkisten” ter verbranding bestemd, gezien heeft als witgeschilderde, houten, van boven uitgeholde runderen. We hebben hier iets antiek-Javaansch voor ons; want op de bas-reliefs van Tjandi Toempang komt talloze malen de afbeelding voor van de hellepan, de *tambra gomoekha* of de „koe-koppige-koperpan”, waarin de verdoemden in ziedend water gekookt worden, afgebeeld dan als een van boven uitgehold metalen rund. Op de basreliefs van Boroboedoe daarentegen is deze hellepan nog voorgesteld als een groote open ketel van metaal (verg. Bijdr. Kon. Inst., 6, VII, 1900, p. 291—292), *niet* als een rund.

De basreliefs van Tj. Toempang leeren dus, dat hetgeen ten deze in ± 1250 A. D. in Oost-Java tot het godsdienstig dogma behoorde, thans nog op Bali in een deel der daar gebruikte *patoelangan's* als werkelijkheid voortleeft; iets, hetgeen nog nergens gereleveerd werd.

Tot beter illustratie, voegen wij hier een afbeelding toe (Plaat 5) van een dezer Toempang'sche reliefs, te danken aan foto's overgezonden door de Commissie voor Oudheidkundig Onderzoek op Java en Madura; en een afbeelding (Plaat 4) van een „houten koe” uit Tjakranagara (Lombok), naar een foto van den heer Th. F. A. Delprat in het bezit van ons Instituut, een witgeschilderd, van binnen uitgehold, houten rund, met deksel, dat zoo goed als zeker voor eene lijkverbranding bestemd is geweest.

een plein, waar verschillende gamelans den geheelen dag en avond hunne voor inlandsche ooren zoo opwekkende muziek deden weerklinken, stonden de vier wadah's in vollen luister. Twee er van waren schitterend versierd met het bovenbeschreven materiaal (zie Plaat 2), terwijl de beide andere kleiner en eenvoudiger van samenstelling waren (zie Plaat 1); bovendien waren deze met eene witte katoenstof overtrokken, in tegenstelling met de eerstgenoemde, die met goud- en zilverloovtjes als bezaaid waren.

Een groote, fraai versierde hellende brug zou dienen om de lijken boven in de wadah's te plaatsen; een draak met wijd geopenden bek verleende toegang tot dit hellend vlak (zie Plaat 3); verder was onze driekleur bovenop geplaatst als uiting van de Hollandsche gezindheid der feestvierenden.

Op eene verhooging in de familiewoning stonden ondertusschen de overblijfselen van hen, wier zielen door het vuur gelouterd zouden worden en dus vrij van kala's (booze geesten) de hemelsche gewesten zouden bereiken. Zij waren tien in getal, waaronder de moeder en de broeder van den poenggawa de hoofdpersonen uitmaakten; van hen beiden waren de werkelijke lijken aanwezig. Deze waren na den dood gebalsemd en behoorlijk in doeken ingepakt, verder had men ze op het erf boven den grond bewaard en tot mummies doen uitdrogen. Van de overigen waren de werkelijke overblijfselen niet meer te vinden en had men zich tevreden gesteld met wat zand van de begraafplaats en een gesneden houten beeld, dat den overledene moest voorstellen.

Gedurende de feestweek had men voortdurend geofferd aan de dooden; deze offers bestonden uit gebraden speenvarkens, rijst in allerlei kleuren, kuikens, groenten en vruchten, ja zelfs levende vogeltjes, en werden dagelijks verwisseld en vernietigd. Kleine vlaggen, rood, wit en zwart gekleurd naar de kleuren van Brahma, Ciwa en Vishnoe, benevens in lontar- en klapperbladeren gesneden portretten der overledenen werden bij deze offers gevoegd. Tot het inzegenen dezer spijsen werd elken dag door een stoet jonge meisjes wijwater gehaald, dat zij in aarden potten op het hoofd droegen.

Den dag vóór de verbranding had de meest plechtige voorbereiding plaats. Voorafgegaan door 24 trommen, waarop om het hardst geslagen werd en besloten door een zeer uitgebreide gamelan, maakten de familieleden der dooden een ommegang door de wegen van Singaradja. De mannen droegen een soort van sleep van kostbare zijden stof met goud doorweven, terwijl de meisjes schitterden

door prachtige hoofdtooisels en fonkelende steenen. Behalve deze familieleden, die allen van voornamen afkomst en kaste waren, werd de stoet gevormd door een aantal maagden, die offers droegen, en anderen, die groote stapels kostbare zijden sarongs en doeken op het hoofd torsten. Ook hadden de twee voorwerpen, waarin de asch der verbrande lichamen naar zee zou worden gebracht, een plaats in den optocht. Evenals de wadah's waren deze voorzien van allerlei vreemde vogellichamen met groote, wijd uitstaande vleugels, en waren ze zoo zwaar en stevig van samenstelling, dat een tachtig menschen noodig waren om er één te dragen.

Deftig en statig wandelden de familieleden in het midden van den optocht, de toch reeds buitengewoon lange nagels nog eens extra verlengd door kunstmatige in goud gevatte verlengstukken.

Teruggekeerd van den rondgang verzamelden zij zich knielende voor de verhooging, waarop de lijken stonden, en hielden gedurende ongeveer een half uur een gebed op zingenden toon, begeleid door het schel geluid van een der instrumenten uit de gamelan. Onder-tusschen werden de biddenden geregeld besprenkeld met wijwater, dat bij deze plechtigheid en vooral bij de volgende een voornamen rol speelt.

Ten slotte zijn we genaderd tot het beschrijven der verbranding zelve, die den volgende dag plaats had en met hare voorbereidende maatregelen van 1 uur in den namiddag tot des avonds zes uur duurde.

Een looper van wit katoen reikte van de verhooging waarop de lijken stonden tot aan de vroeger beschreven hellende brug, die voor het huis van den poenggawa geplaatst was. Een honderdtal mannen aan beide zijden naast den looper gezeten gaven elkaar de in witte doeken gewikkelde lijken of de symbolen er van over, welke vervolgens langs het hellende vlak tot boven in de wadah's gebracht werden, die er hiertoe beurtelings voor geplaatst werden. Door duizenden omstuwde werden de gevaarten alle gebracht naar eene vlakke op de begraafplaats, waarbij de wadah's dus den dienst van lijkwagens verrichtten.

Evenals boven beschreven, doch natuurlijk in omgekeerden zin, werden de lijken uit de wadah's gebracht in hunne laatste rustplaats; deze bestond voor elk in een uit hout gesneden, wit geschilderd en uitgehold rund¹. Nu werden de

¹ De spatieering hier, en even verder, is van ons. Men vergelijke Plaat 4 en 5. In de hellepan van Plaat 5 ziet men het koken van een vijftal gefolterde zielen, op wier schedels gedurig ook de dolken neerdalen, waarmee de takken van den ranjoe-boom daarboven gewapend zijn. *Red.*

lichamen eerst uit hunne bekleedsels los gemaakt en in de met doeken bekleede uitholling gelegd. Daarna begonnen de padanda's (priesters) hunne gebeden, waarbij zij de overblijfselen der afgestorvenen onder een waren stortvloed van wijwater zetten, dat van alle oorden des lands was gehaald (om toch vooral het beste te hebben). De aarden potten, waarin dit bewaard was, werden na lediging alle stuk gegooid. Lang werd er gebeden, alles onder het lawaai, dat de gamelans en de talrijke menigte maakte, doch ten slotte begon men stapels brandhout te plaatsen onder het afdak waar de lijken stonden.

De brug en de wadiah's waren naast elkaar geplaatst en op een gegeven oogenblik werd alles in brand gestoken; de gamelan zweeg, en in eerbiedige stilte sloeg ieder de plechtige uitvaart der zielen gade. In een oogenblik stond alles in vollen gloed en werd het werk van zooveel handen in weinige minuten vernield. Het langst brandden de houten runderen met de lijken er in.

De menigte begon zich nu langzamerhand te verwijderen, geheel onder den indruk van dit voor den Baliër meest luisterrijke en plechtigste feest. De nabestaanden evenwel moesten nog den geheelen nacht wakende op de begraafplaats doorbrengen. — Door de groote kosten aan deze verbranding verbonden, zijn dergelijke plechtigheden vrij zeldzaam en niet altijd zoo uitgebreid als de boven beschrevene.

Plaat 1.

Wadah's (lijkwagens), voor eenvoudige begrafenissen bestemd.

Plaat 2.

Bade, of toempang wadah, aan de drie hoogere kasten voorbehouden.

Plaat 3.

Gevleugelde naga-kop, als ingang tot de hellende brug, waarlangs de lijken in de wadah's worden gebracht.

Witgeschilderd houten rund, in 1894 buitgemaakt te Tjakranagara (Lombok);
blijkbaar als doodkist voor eene lijkverbranding bestemd.

Plaat 5.

Basrelief van Tjandi Toempang, uit $\pm$ 1275 A. D., met de hellepan in den vorm van een koperen liggend rund.